

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

І. Ю. ЧЕНТУКОВ, аспірант
(Маріупольський державний університет)

Анотація. Розглянуто теоретико-методологічні засади розвитку регіональної інтеграції, систематизовано основні теорії та концепції економічної інтеграції.

Ключові слова: економічна інтеграція, глобалізація, регіоналізація.

Сучасні дослідження доводять, що розвиток світової економіки характеризує дві основні тенденції [7]. З одного боку, спостерігається збільшення обсягів торгівлі та інвестицій між країнами, що стимулює всесвітню інтеграцію (глобалізацію), з іншого – зростання обсягів саме внутрішньорегіональних потоків товарів, послуг та інвестицій поглиблює регіональні інтеграційні процеси (регіоналізацію). Більш глибокий рівень інтеграції сьогодні спостерігається серед країн тріади світової економіки. Оскільки розміри цих регіональних ринків зростають, а доступ до цих ринків дозволяє компаніям більш ефективно та раціонально використовувати ресурси, можна передбачити, що обсяги регіональної торгівлі та інвестицій будуть зростати й у подальшому, тому необхідно ґрунтовно досліджувати теоретико-методологічні засади розвитку регіональної економічної інтеграції, що дозволить оптимізувати механізми розробки стратегії інтеграційного розвитку країн у сучасних умовах глобальної інтеграції.

У сучасних наукових дослідженнях сформовано теоретико-методологічні засади регіонального розвитку, регіональної інтеграції, які представлено у наукових розробках Б. Баласси, Е. Болдвіна, Ю. Борко, Дж. Бхагваті, У. Ваннопа, Е. Венайблза, М. Гюнарсона, М. Джинніса, В. Загашвілі, У. Ізарда, В. Іноземцева, М. Кітінга, П. Кругмана, Л. Ліндберга, Дж. Лессінджера, Р. Лукаса, М. Максимової, Д. Мітрані, В. Молле, Ж. Монне, Дж. Новотні, М. Перкманна, А. Спартака, Ф. Содербаума, Г. Снукса, М. Сторпера, Я. Тінбергена,

А. Хааса, Б. Хеттне, Ю. Шишкова. Особливий внесок у дослідження зазначених процесах пов'язаний із працями українських учених, а саме: В. Будкіна, В. Геєця, Д. Лук'яненка, Ю. Пахомова, В. Чужикова та ін. Унаслідок розвитку процесів глобальної та регіональної інтеграції сьогодні у світі формується нова просторова структура світового господарства, яке, з одного боку, є єдиним простором, а з іншого – відбувається посилення економічної потужності регіональних утворень, які розвиваються на локальному, мікро-, мезо-, макро-, мега- та метарівні. Відтак, у ході дослідження, вивчення регіональної інтеграції необхідно систематизувати існуючі теорії та концепції задля формування єдності поглядів стосовно її визначення і тлумачення [9].

Систематизацію основних економічних теорій та концепцій регіональної економічної інтеграції представлено у табл. 1.

З погляду того, що в основі ідей лібералізму знаходиться визначення того, що саме ринок є найбільш дієвим механізмом регулювання економіки, прихильники ринкової школи (М. Алле, В. Репке, С. Ріпці, А. Предоль) [16, 18], визначали, що інтеграція, яка призводить до формування єдиного простору, що охоплює декілька країн, має розвиватися на ринкових засадах без державного регулювання. Державне втручання, що реалізується через встановлення цін, обмеження економічних свобод, призводить до диспропорцій і завершується загальним хаосом. Отже, інтеграція фактично означає створення великого економічного господарського простору, вільного від державних

Таблиця 1

Основні економічні теорії та концепції регіональної економічної інтеграції

Теорія/концепція	Представники наукових шкіл	Сутність підходу
Неолібералізм	Ранній неолібералізм (ринкова школа), М. Алле, В. Репке, С. Ріпці, А. Предоль	Інтеграція визначається з погляду формування єдиного простору, що охоплює декілька країн, і розвивається на ринкових засадах без державного регулювання. Державне втручання, що реалізується через встановлення цін, обмеження економічних свобод, призводить до диспропорцій і завершується загальним хаосом.
	Пізній неолібералізм (ринково-інституційна школа), Б. Баласса, М. Бійє, Г. Кремер	Інтеграція країн відбувається на основі як економічних, так і політичних процесів, розвиток інтеграційної взаємодії потребує узгодження відповідних напрямів господарської політики, відповідно, для підтримки економічної рівноваги необхідно регулювання з боку держави, причому не тільки в період створення інтеграційного об'єднання, а й після. Досягнення найвищого ступеня міжнародної економічної інтеграції вимагає єдиних підходів у економічній політиці
Структуралізм	Г. Мюрдал, А. Нарбаль, П. Стритен, Ф. Перу, А. Маршал	Інтеграція є відповідним процесом структурних трансформацій, які призводять до соціально-економічно збалансованого господарства. Вільний рух товарів, капіталу призводить до нерівномірного розвитку в межах країн-інтегрантів, створює умови для соціальної нерівності регіонів. Вільний ринковий механізм не спроможний вирішити ці проблеми, а відтак, державне втручання, скоординована економічна політика є необхідними
Неокейнсіанство	Дирижизм, Р. Купер, Р. Санвальд, Я. Тінберген, І. Штолер	Інтеграція розглядається як процес узгодження відповідних політик (економічної, соціальної) суб'єктами інтеграції, якими безпосередньо є держави. Спільна реалізація наднаціональних політик сприятиме формуванню оптимальної структури інтегрованого простору
Функціоналізм	Д. Мітрані, Ж. Монне	Об'єднувальним підґрунтям для країн-інтегрантів стає співробітництво у розв'язанні проблем соціально-економічного характеру, при зростанні децентралізації зовнішньої політики та оборони. Одночасно, важливим елементом стає консенсус між національним та наднаціональним рівнями управління
Неофункціоналізм	Л. Ліндберг, Р. Кеохан, А. Хаас, С. Хоффман	Економічна співпраця, що ґрунтується на коопераційних зв'язках, сприяє створенню єдиного простору, не тільки з погляду економічної сфери, а й політичної, освітньої, наукової тощо
Корпораціоналізм	С. Рольф, Ю. Ростоу	Рушійною силою інтеграційних процесів на мікрорівні стають міжнародні компанії, коопераційні зв'язки яких стимулюють прийняття відповідних урядових рішень на макrorівні. ТНК розвивають делекалізацію свого виробництва задля зменшення витрат

кордонів, у межах якого розвиваються відносини, які є подібними внутрішньодержавним.

Оскільки інтеграція країн відбувається на основі як економічних, так і політичних процесів, то розвиток інтеграційної взаємодії потребує узгодження відповідних напрямів господарської політики, відповідно, для підтримки економічної рівноваги необхідно регулювання з боку держави, причому не тільки в період створення інтеграційного об'єднання, а

й після, вважали представники ринково-інституційної школи (Б. Баласса, М. Бійє, Г. Кремер). Щоб досягти найвищого ступеня міжнародної економічної інтеграції, необхідні єдині підходи у економічній політиці. Дії урядів розвиваються від простих форм до більш складних, які відображають форми регіональної інтеграції: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, повна інтеграція [8].

Інтеграція є відповідним процесом структурних трансформацій, які призводять до соціально-економічно збалансованого господарства. Саме на структурному аспекті наголошували представники структуралізму (Г. Мюрдал, А. Нарбаль, П. Стритен, Ф. Перу, А. Маршал) [5]. Вільний рух товарів, капіталу призводить до нерівномірного розвитку в межах країн-інтегрантів (структурний бік інтеграційного процесу), а відтак, створює умови для соціальної нерівності регіонів, що пов'язано із тиском безробіття, посиленням соціальних конфліктів тощо. Вільний ринковий механізм не спроможний розв'язати ці проблеми, а отже, державне втручання, скоординована економічна політика є необхідними. Сучасна інтеграція – це інтеграція саме національних господарств, а не лише інтеграція ринків, інтеграція забезпечується завдяки ринкам, інвестиціям та інститутам. У кожній національній економіці є відповідні активні та пасивні галузі (підприємства). Більш активні галузі (енергетика, машинобудування, хімічна галузь) стимулюють економічне зростання, впливають на більш пасивні сектори економік і формують певні зони розвитку, які сприяють відповідним структурним трансформаціям.

Альтернативним напрямом до лібералізму є наукові теорії та концепції, що зосереджують увагу на державному регулюванні національних економік (неокейнсіанство). Оскільки в умовах складного інституційного середовища економіку постійно державного регулювання. Прихильники дирижизму (Р. Купер, Р. Санвальд, Я. Тінберген, І. Штолер) розглядають інтеграцію як процес узгодження відповідних політик (економічної, соціальної) суб'єктами інтеграції, якими безпосередньо є держави [3]. Спільна реалізація наднаціональних політик сприятиме формуванню оптимальної структури інтегрованого простору.

Інтеграційний процес історично неминучий, створення наднаціональних органів, що є об'єктивною необхідністю, забезпечує, на думку прихильників функціоналізму (Д. Мітрані, Ж. Монне), реалізацію організаційно-управлінських функцій. Об'єднувальним підґрунтям для країн-інтегрантів стає співро-

бітництво у розв'язанні соціально-економічних проблем, при зростанні децентралізації зовнішньої політики та оборони, які залишаються у компетенції національних держав. Одночасно важливим елементом стає консенсус між національним і наднаціональним рівнями управління [4, 15]. Розвинули цю думку прихильники неофункціоналізму (Л. Ліндберг Р. Кеохан, А. Хаас, С. Хоффман), які вважали, що економічна співпраця, яка ґрунтується на коопераційних зв'язках, сприяє створенню єдиного простору, не тільки з погляду економічної сфери, а й політичної, освітньої, наукової тощо [12–14, 17].

На ступінь розвитку інтеграційної взаємодії впливає також рівень і інтенсивність існуючих комунікацій (комунікаційна теорія, К. Дойч). Чим більшим є ступінь розвитку комунікацій, їх інтенсивність тощо, тим більш сприяють вони посиленню інтеграційних зв'язків [10].

Оскільки місце та роль міжнародних компаній у сучасному світі постійно посилюється, саме їх визначають основною рушійною силою інтеграційних процесів на мікрорівні представники корпоративізму (С. Рольф, Ю. Росту), які обґрунтували, що коопераційні зв'язки таких компаній суттєво стимулюють прийняття відповідних урядових рішень на макрорівні. У свою чергу, ТНК розвивають делокалізацію свого виробництва задля зменшення витрат [11].

Інтеграція ринків країн, що розвивають інтеграційну взаємодію, сприяє зменшенню торговельно-економічних бар'єрів між ними, поступову відмову від них. Необхідно поступово гармонізувати різні напрями економічної політики, її спільної координації тощо. Саме тому інтеграція визначається як складний процес, який поєднує, з одного боку, інтегруючу дію ринкових сил і механізмів, а з іншого – передбачає поступове узгодження відповідної політики країн, що залучені до інтеграційного процесу [1]. Отже, зазначимо, що регіональна економічна інтеграція характеризується двома взаємоузгодженими процесами, перший із яких пов'язаний із дією ринкового механізму, об'єктивний характер розвитку якого посилює інтеграцію ринків країн-інтегрантів, а другий

процес визначається узгодженістю дій урядів цих країн. Зазначені процеси Я. Тінберген і Дж. Піндер пов'язують із «позитивною та негативною інтеграцією» [2, с. 416]), на думку яких інтеграція ринків, яка пов'язана із знаннями обмежень і бар'єрів (негативна інтеграція), неминуче призводить до гармонізації політик (позитивна інтеграція), що за своїм змістом поєднує лібералістичні теорії інтеграції та дирижизму.

Систематизація основних теорій і концепцій економічної інтеграції дозволяє виокремити їх спільні риси та відмінності та зробити ряд висновків.

По-перше, важливим питанням, на якому зосереджено увагу, є визначення рушійних сил інтеграційного взаємодії країн і суб'єктів господарювання, відповідно, це визначає об'єктивну та суб'єктивну основу розвитку інтеграційних процесів.

По-друге, різну оцінку має визначення місця та ролі державних установ, інституцій у розвитку інтеграційних процесів, а отже, й політико-правових форм інтеграції.

По-третє, визначення місця й ролі наднаціональних установ, а відтак основних завдань, що вирішують суб'єкти інтеграційних процесів.

Слід підкреслити, що практика розвитку інтеграційних процесів у сучасному світовому господарстві, емпіричні дані, що характеризують стан інтеграційного розвитку, доводять, що всі розглянуті теоретичні концепції не відображають його у повному обсязі, а сама регіональна інтеграція є складним процесом, який характеризується проявом на різних рівнях у різних формах. Про це свідчить і поява різноманітних концепцій, які пов'язані із визначенням особливостей розвитку конкретних регіональних моделей інтеграції: європейської, північноамериканської, азійсько-тихоокеанської тощо. В умовах поглиблення глобалізації процеси регіональної інтеграції набувають нових якісних ознак. Отже, слід проводити й надалі комплексні дослідження та теоретико-методологічні розробки у дослідженні процесів регіональної інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булатова О. В. Генезис теорій регіональної економічної інтеграції / О. В. Булатова // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечение иностранных инвестиций: региональный аспект: сборник научных трудов. – Донецк: ДонНУ, 2011. – Т. 1. – С. 47–51.
2. Всемирная история экономической мысли: в 6 т. / Черковец В. Н. [и др.]; МГУ им. М. В. Ломоносова. – М.: Мысль, 1997. – Т. 6., Кн. 1. Отечественная экономическая наука. – 784 с.
3. Кондратюк В. В. Сутність і етапи формування міжнародної економічної інтеграції [Електронний ресурс] / В. В. Кондратюк. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_etei/2007_4/zbirnuk_ETEI_07_156.pdf. – Назва з екрана.
4. Патратій Н. В. Поняття «регіональна інтеграція» у вітчизняній та зарубіжній науковій думці / Н. В. Патратій // Політологія. – № 3. – 2011. – С. 133–137.
5. Федоришин Н. Ю. Теоретичні моделі міжнародної економічної інтеграції та їх адаптивність до умов перехідної економіки [Електронний ресурс] / Н. Ю. Федоришин. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2007_1/0330.pdf. – Назва з екрана.
6. Філіпенко А. Природа та особливості сучасного міжнародного інтеграційного процесу / А. Філіпенко // Економічний часопис. – 2003. – № 4. – С. 3–7.
7. Akhter S. An Empirical Note on Regionalization and Globalization / Syed Akhter, Colleen Beno // Multinational Business Review. – 2011. – Vol. 19, № 1. – P. 26–35.
8. Balassa B. The theory of Economic Integration / B. Balassa. – Homewood, Illinois: Richard D. Irvin, 1961. – 304 p.
9. Caporaso J. A. Theory and method in study of international integration / J. A. Caporaso // International organization. – 2010. – № 25. – 1971. – 228 p.
10. Deutsch K. Political Community and the North Atlantic Area. International Organization in the Light of Historical Experience / K. Deutsch. – New York: Greenwood Press Reprint, 1969. – 228 p.
11. Fernandez J. A. Regionalization and Globalization in the Modern Economy: Perspectives on the Third World and Transition Economies / Alex E.

- Fernandez Jilberto, André Mommen. – London : Routledge, 1998. – 368 p.
12. Haas E. Beyond the Nation State: Functionalism and International Organization / E. B. Haas. – Colchester : European Consortium for Political Research Press, 2008. – 250 p.
 13. Keohan R. After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy / R. Keohane. – Princeton University Press, 2005. – 312 p.
 14. Lindberg L. Political Integration: Definitions and Hypotheses / L. Lindberg // The European Union: reading on the Theory and Practice of European Integration / edited by B.F.Nelsen. – Boulder : Lynne Rienner Publishers, 2003. – P.151–162.
 15. Mitrany D. The functional theory of politics / D. Mitrany. – London : London School of Economics and Political Science, 1975. – 294 p.
 16. Ropke W. International order and economic integration / W. Ropke. – DORDRECHT-HOLLAND, 2007. – 276 p.
 17. Taylor P. International Organization in the Modern World: The Regional and the Global Process / Taylor P. – London : Pinter, 1993. – 262 p.
 18. Theories of International Relations: Neo-Realism, Neo-Liberalism, Constructivism, Neo-Idealism [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.eui.eu/Personal/Researchers/malamud/Hart-\(c\)ch2_Malamud.pdf](http://www.eui.eu/Personal/Researchers/malamud/Hart-(c)ch2_Malamud.pdf). – Назва з екрана.

І. Ю. Чентуков, аспірант (Маріупольський державний університет). Теоретико-методологічні основи розвитку регіональної інтеграції.

Анотація. *Рассмотрены теоретико-методологические основы развития региональной интеграции, систематизированы основные теории и концепции экономической интеграции.*

Ключевые слова: *экономическая интеграция, глобализация, регионализация.*

I. Y. Chentukov, postgraduate (Mariupol State University). The theoretical basis for the development of regional integration.

Summary. *The theoretical and methodological bases of regional economic integration development are considered in the article, the basic theory and concept of regional integration are systematized.*

Keywords: *economic integration, globalization, regionalization.*